

Titel: Til Selvprøvelse

Citation: "Til Selvprøvelse", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K13*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2009 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ts-txr-root.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K13

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredegørelse

1. Bibliografisk beskrivelse 101
2. Manuskriptbeskrivelse 104
3. Tilblivelseshistorie 117
4. Udgivelsesmåde 127
5. Anden udgave, 1852 128

1. Bibliografisk beskrivelse

Til Selvprøvelse blev indleveret til sætning og trykning i Bianco Lunos Bogtrykkeri i sensommeren 1851. Den var færdigtrykt den 10. sept. 1851^{*} og blev annonceret som udkommet i *Adresseavisen*, nr. 215, den 12. sept. 1851 og i *Berlingske Tidende*, nr. 212, ligeledes den 12. sept. 1851.^{*} Bogen kostede 4 mark og udkom på C.A. Reitzels forlag.

Tre eksemplarer af *Til Selvprøvelse* (forkortet *TS*) er blevet kollationeret; de benyttede eksemplarer er:

A Søren Kierkegaard Forskningscenterets arbejdseksemplar, privat indbundet og beskåret.*

B Det Kgl. Biblioteks eksemplar, indbundet og beskåret, katalogsignatur M 48361 8°.

C Niels Jørgen Cappelørns eksemplar, privat indbundet og beskåret.*

Ved den interne kollation af de tre eksemplarer blev der ikke konstateret afvigelser. Eksemplar B danner grundlag for den følgende beskrivelse.*

Kollationeringsformel

8°. π³ 1-5⁸ 6⁶. \$2 signeret. 49 blade. Paginering [1-3], 4-52, [53-54], 55-72 (s. 72 er angivet som s. 27), [73-74], 75-92.*

Formatet er oktav. Bogen har et samlet omfang på 98 sider, svarende til 6 trykark og et enkelt blad. Den indledes med 3 præliminærblade (titelblad, forord og indholdsfortegnelse), fulgt af 46 blade fordelt på 5^{3/4} ark og pagineret 4-52, 55-72, 75-92, idet s. 1-3, 53-54 og 73-74 er uden paginering. S. [1], [53] og [73] udgør deltitelbladene. Forordets og indholdsfortegnelsens bagsider samt s. [2], [54] og [74] er blanke.

Ark 1-6 har prima- og sekundesignatur. Primasignaturen (arknummeret) angives med arabertal, sekundesignaturen med arabertal fulgt af asterisk. Desuden er korttitlen »Til Selvprøvelse.« angivet til venstre under kolumnen på arkenes første side.

Beskrivelse af eksemplar B

Den beskårne bogbloks blade måler ca. 129 × 202 mm.* Bogblokkens tykkelse er ca. 6 mm.

Papir

Der er benyttet almindeligt trykpapir af en ret kludeholdig kvalitet.

Typografi

Det fremherskende skriftsnit er fraktur; tekstur (gotisk) er benyttet flere steder, og antikva er brugt ved nummereringen af de tre afdelinger. Fremhævet tekst er derudover sat med fed eller spatieret skrift.

Titelbladet er med en smal skillestreg og en prydstreg delt i tre felter. I det øverste står bogens titel, i det midterste forfatternavnet, og i det nederste er anført udgivelsessted, forlag, trykkeri og udgivelsesår. Titlen er fordelt på to linjer og sat med bogens største punktstørrelser ca. 4 og 2 grader over brødteksten.* Forfatter, udgivelsessted og udgivelsesår har samme skriftstørrelse som brødteksten, mens angivelsen af forlag er ca. 1 grad mindre, og trykkeriangivelsen ca. 2 grader mindre. Forfatternavnet er sat med tekstur, udgivelsesstedet med fed fraktur; »Til Selvprøvelse.« og samtlige personnavne er spatieret. Titelbladet er gengivet som illustration 7.

Programskriftet på titelbladets bagside er sat ca. 2 grader mindre end brødteksten, og dateringen »Sommeren 1851.« nederst på siden er ca. 1 grad mindre.

Overskriften »Forord.« på bl. [2r] er sat med fed, spatieret tekstur, ca. 1 grad mindre end brødteksten, og er med en skillestreg adskilt fra forordet, der er sat ca. 2 grader mindre og indledes med en uncial. Dateringen af forordet »I August 1851.« er ca. 1 grad mindre end brødteksten ligesom forfatterinitialerne »S. K.«, der er med fed fraktur.

Indholdsfortegnelseens overskrift »Indhold.« på bl. [3r] er sat med fed, spatieret tekstur, ca. 1 grad mindre end brødteksten, og er adskilt fra fortegnelsen med en skillestreg. Fortegnelsen er inddelt med romertallene I, II og III, der gentages på deltitelbladene. Nummereringen er sat med antikva i samme skriftstørrelse som overskriften. Indholdsangivelserne, der er sat med fed fraktur, og de tilhørende søn- og helligdage i kirkeåret er ca. 1 grad mindre end brødteksten. Sammen med udpunkteringen holder sidetallene fast bagkant. Fortegnelsen afsluttes med en finalestreg.

De tre deltitelblade er nummereret »I.«, »II.« og »III.«, sat med antikva ca. 2 grader større end brødteksten. Romertallene efterfølges af en skriftangivelse sat med lang, fed tekstur og ca. 2 grader større end brødteksten. Kapitel- og versangivelserne er henholdsvis sat med fed, ca. 1 grad større end brødteksten (s. [1] og s. [53]) og i samme størrelse (s. [73]); på s. [1]: »Jacob 1, 22 til Enden.«, på s. [53]: »Apostlernes Gjerninger, | 1 Cap. V. 1-12.« og på s. [73]: »Apostlernes Gjerninger, | 2 Cap. V. 1-12.«.

Angivelsen af epistelteksten i I, II og III på s. 8, 55 og 75 er sat med tekstur, ca. samme størrelse som brødteksten, kapitel- og versangivelsen herunder med fraktur, ca. 1 grad mindre; bibelteksten er sat ca. 1 grad større end brødteksten og med dertil svarende større skydning. Epistelteksterne efterfølges af en bøn, hvis overskrift er sat med fed, spatieret fraktur, ca. 1 grad større end brødteksten; bønneteksten er sat ca. 1 grad mindre. Brødteksten, der er adskilt fra bønnen med en skillestreg, begynder med en uncial. På s. 56 står under skillestregen overskriften »Christus er Veien.«, sat med fed fraktur i ca. samme størrelse som brødteksten.

I indledningen til første afdeling er overskriften »En Forbemærkning.« sat med tekstur, ca. 2 grader større end brødteksten, der indledes med en uncial og afsluttes med en finalestreg. Temaangivelsen på s. 21 er centreret og sat med fed fraktur, de tematiske punktangivelser på s. 21, 34 og 44 samt s. 62 i anden afdeling er spatieret.

I tredje afdeling er temaangivelsen på s. 78 centreret og sat med fed fraktur, ca. samme størrelse som brødteksten.

En normalside har 32 linjer. Tekstkolumnen måler 88 × 158 mm. Brødteksten er sat i ca. 10 punkt (korpus). Der er dobbelt ordmellemlum efter punktum. Hver af bogens afdelinger afsluttes med en prydstreg.

Der er enkelte sætter- og trykfejl i førstetrykket. Forkerte typer, formentlig fejlplaceret i sætterkassen, findes i »førøge« for »forøge« (SKS 13, 73,28) og »ygmygt« for »ydmygt« (91,36). En glemt mellemrumstype ses i »naarDu« (40,23). De fleste trykfejl skyldes læderede typer.* Et eksempel på typeudfald ved linjeskift findes på s. 10, hvor punktum efter »Ex« er faldet ud (44,29). Desuden kan udfald af blindmateriale ved linjeskift spores på s. 43 og 45, hvor hhv. komma efter »Udflugter« og punktum efter »det« hænger under linjen (69,11 og 70,30).

2. Manuskriptbeskrivelse

Til TS findes følgende manuskripter, som alle befinder sig i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kgl. Bibliotek. Rækkefølgen afspejler kun tilnærmelsesvis tilblivelseskronologien, som vil blive udredt i afsnit 3.

- TS 1 Udkast og kladder til TS, fordelt på 9 sammenhæftninger og 7 løse blade, i alt 98 blade samt 2 løse lapper.
- 1.1 Sammenhæftning 1. Udkast til »Bøn« (SKS 13, 43-44), »En Forbemærkning« (SKS 13, 39-42) og disposition til »I« (SKS 13, 44-76).
Sammenhæftning på 3 dobbeltblade, i alt 6 blade i 4⁰.
Ingen paginering. Bl. [6] er ubeskrevet.
Papir: gulligt velin. Mål: 167 × 204 mm.* Hæftetråd af rød silke.
Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.
Ms. indeholder to overskrifter: »Bøn.« på bl. [1r] og »Indledning.« på bl. [2r].
I marginen på bl. [2r] findes henvisningen »cfr Hoslagte« sammen med et blyantskrevet indvisningstegn. På bl. [1v] ses et indvisningstegn med rødkridt.
Mange korrektioner, herunder en del tilføjelser i marginen, en enkelt er skrevet på langs i marginen på bl. [1r], hvor der også findes en større sletning i hovedspalten (4 linjer).
(Pap. X 6 B 2)
- 1.1
- 1.2 Udkast til »Bøn« (SKS 13, 80) og disposition til »II« (SKS 13, 80-92).
1 dobbeltblad i 4⁰.
Ingen paginering.
Papir: gulligt velin. Mål: 167 × 204 mm.
Ms. indeholder følgende overskrifter: på bl. [1r] »Bøn« og »Xstus er Veien«, der gentages længere nede på siden med tredobbelt understregning: »**Christus er Veien.**«. Nedenfor ses overskrifterne »A.« og »Den trange Vei.«. Derudover findes overskrifterne »B.« og »C.« på hhv. bl. [1v] og [2r].
Samtlige blade er overstreget med store blyantkryds. På blad [1r] er overskriften »Bøn« og bønneteksten tilføjet og indvist øverst på bladet, og på bl. [2r] er to tilføjelser i marginen og tre linjer i hovedteksten blevet slettet med blyant. Enkelte korrektioner derudover.
(Pap. X 6 B 3)
- 1.2
- 1.3 Kladder til titelblad og programtekst, udkast og kladder til forord samt kladder til indholdsfortegnelsen (SKS 13, 31-35).

1 dobbeltblad og 2 løse blade, i alt 4 blade i 4°. De to løse blade er afrevet ved venstre kant.

Ingen paginering. Bl. [3v] og [4v] er ubeskrevet.

Papir: gulligt velin. Mål: 164-167 × 204 mm.

Bl. [1r] udgør kladden til titelbladet og bærer påskriften: »Til Selvprøvelse Samtiden / anbefalet. / Af / S.K. / Kiøbenhavn 1851.«. Nederst på bl. [2v] under udkastet til forordet findes dateringen »i Juni 1851.« og initialerne »S.K.«. På bl. [3r], der udgør kladden til forordet, findes dateringen »i 1851.« og initialerne »S.K.«. Kladden til indholdsfortegnelsen, der findes på bl. [4r], lyder: »Indhold. / N° 1. / Jacob I, 22 til Enden. / N° 2. / Apostlernes Gjerninger I Cap 1v. til 12. / N° 3. / Apostlernes Gjerninger II Cap 1v. til 12.«. Herunder er på skrå af papiret skrevet bemærkningen: »NB Overskrifterne eller Themaerne trykkes / med i Indholds-Registeret.«.

Ms. indeholder overskriften »Forord.« øverst på bl. [2r] og [3r], der udgør hhv. udkast og kladde til forordet.

Udkastet til forordet på bl. [2] er overstreget med skrå blyant- og blækstreger. Der ses et indvisningstegn skrevet med blyant på bl. [2r].

En del korrektioner, særligt på bl. [1v], hvor der findes adskillige tilføjelser i marginen og en større sletning i hovedspalten (4 linjer). To mindre blyantsletninger på bl. [2r].

(Pap. X 6 B 4,1-3)

1.3

1.4 Sammenhæftning 2. Kladde til »Bøn« (SKS 13, 43-44) og begyndelsen af »I« (SKS 13, 44,7-46,23 og 47,36-54,34 til »Troen er en urolig Ting.« og fra »Ja, Troen er en urolig Ting.« til »dette Brev er kommet; idet han«).

Sammenhæftning på 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°.

Ingen paginering. Bl. [1r] er ubeskrevet. Teksten er fortløbende fra ms. 1.4 til ms. 1.5.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm. Hæftetråd af rød silke.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.

Ms. indeholder følgende overskrifter på bl. [1v]: »Bøn« i hovedspalten og »**Hvad der fordres for til sand / Velsignelse at betragte sig selv / i Ordets Speil.**« i marginalspalten med tilhørende indvisningstegn. Sidstnævnte overskrift er sat i blyantparenteser, og en tilsvarende overskrift er slettet øverst på modstående blad. Øverst på bladet ses overskriften »En *Forbemærkning*« og derunder henvisningen »cfr. Hoslagte«; henvisningen gælder ms. 1.4.1. På bl. [10v] er mellemrubrikken »**Hvad der fordres for til sand / Velsignelse at betragte sig / selv i Ordets Speil?**« dobbelt understreget. På bl. [4r] findes et indvisningstegn (kors) skrevet med rødkridt; tegnet viser fra en marginaltilføjelse nederst på bladet hen til fortsættelsen heraf øverst på bladet. På bl. [4v] indviser et andet tegn, skrevet delvis med blyant, delvis med rødkridt, henvisningen »cfr Hoslagte.« i teksten; henvisningen gælder ms. 1.4.2. På bl. [1v] afsluttes bønneteksten på langs i marginen, på bl. [9v] fyldes marginen ud af en tilføjelse, der løber over på bl. [10r], og på bl. [11r] er en marginaltilføjelse skrevet i direkte forlængelse af teksten i hovedspalten.

Mange korrektioner, herunder en del lange tilføjelser i marginen. Større sletninger findes på bl. [2v] (4 linjer), på bl. [8v] (6 linjer), på bl. [9r] (3 linjer) og på bl. [11r], hvor i alt syv linjer i marginen er slettet med blyant.

(Pap. X 6 B 4 og 4,6)

Hertil hører følgende:

1.4.1 Kladde til hovedparten af »En Forbemærkning« i »I« (SKS 13, 39-41,4 og 41,13-42,7 til »da den er det Lavere.« og fra »Dette er saaledes.« til »ogsaa jeg er kun altfor forkjælet.«).

1 dobbeltblad i 4°.

Ingen paginering. Begge blade er beskrevet i næsten hele bredden.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.

Dobbeltbladet bærer øverst på bl. [1r] overskriften »En Forbemærkning«, herunder er overskriften »Forord« slettet. Overskriften ledsages af et indvisningstegn (dobbeltkors), der henviser til bl. [1v] i ms. 1.4.

På bl. [1v] er en marginaltilføjelse skrevet på langs ad bladet, og på bl. [2r] findes over hovedspalten en tilføjelse, der fortsættes på langs i marginen; et indvisningstegn (kors) skrevet med rødkridt viser tilføjelsen sammen. Et indvisningstegn (asterisk), der henviser til ms. 1.4.1.1, ses på bl. [2r].

Nogle korrektioner.

(Pap. X 6 B 4,4)

Hertil hører følgende:

- 1.4.1 Klasse til en del af »En Forbemærkning« i »I« (SKS 13, 41,4-12 fra »Thi Prædikenen skal ikke splidagtigt« til »mere overbevisende end alle Taleres Kunst!«).

1 løst lap. Nederste og venstre kant er afrevet. Ingen paginering. Halvdelen af rectosiden er beskrevet.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 156 mm.

Rectosiden er øverst til venstre forsynet med et indvisningstegn (asterisk), der henviser til bl. [2r] i ms. 1.4.1.

Enkelte korrektioner.

(Pap. X 6 B 4,4)

1.4.1.1

1.4.1

- 1.4.2 Klasse til en mindre del af »I« (SKS 13, 46,23-47,35 fra »Jeg antager da« til »skal være kjendelig i hans Liv«).

1 løst blad i 4°; papiret er afrevet ved venstre kant. Ingen paginering. Begge sider er beskrevet.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.

Bladet er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre halvdel tilføjelser.

Rectosiden er øverst til venstre forsynet med et indvisningstegn skrevet delvis med blyant, delvis rødkridt; indvisningen gælder bl. [4v] i ms. 1.4. Ud for indvisningstegnet står henvisningen »Til et Sted i Indledningen.«. På versosiden fortsættes hovedspalteteksten først på langs i marginen og derefter omvendt af den øvrige tekst i øverste venstre hjørne af marginen. Teksten på versosiden er føjet sammen med to indvisningstegn (kors) skrevet med hhv. blyant og rødkridt.

En del korrektioner, herunder en større sletning på versosiden (6 linjer).

(Pap. X 6 B 4,5)

1.4.2

(Pap. X 6 B 4 og 4,4-6)

1.4

- 1.5 Sammenhæftning 3. Klasse til en del af »I« (SKS 13, 54,34-63,4 fra »seer hen på Bordet,« til »det er, som vi«).

Sammenhæftning af 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°. Hæftetråd af rød silke.

Ingen paginering. Hæftet er nummereret »2« med blyant i øverste højre hjørne af bl. [1r]. Teksten er fortløbende fra ms. 1.5 til ms. 1.6.

- Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.
Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.
En del korrektioner, herunder mange tilføjelser i marginen.
(Pap. X 6 B 4)
- 1.5
- 1.6 Sammenhæftning 4. Kladde til en del af »I« (SKS 13, 63,4-72,1 fra »Lærde sige,« til »Thi vistnok kan«).
- Sammenhæftning af 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°. Hæftetråd af rød silke.
Ingen paginering. Hæftet er nummereret »3« med blyant i øverste højre hjørne af bl. [1r]. Teksten er fortløbende fra ms. 1.6 til ms. 1.7.
- Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.
Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.
På bl. [4r] ses midt på bladet henvisningen »blot Parabelen efter Hersleb p. 88.« efterfulgt af begyndelsen og slutningen på parabelen. På bl. [12v] ses en stor marginaltilføjelse, der strækker sig ind under hovedspalten nederst på bladet, og dertil knytter sig endnu en tilføjelse, der ligeledes er skrevet under hovedspalten, men videreført øverst på bladet over hovedspalten. Tilføjelsen er sammenføjet af et indvisningstegn (kors), skrevet med rødkridt. Mange korrektioner, herunder en del tilføjelser i marginen. Der findes en større sletning på bl. [4v]-[5r], hvor to linjer er slettet nederst på bl. [4v] og tre linjer øverst på bl. [5r]. Der ses blyantsletninger på bl. [5r], [9v] og [12v]. På bl. [9r] er et indvisningstegn (kors) i hovedteksten blevet slettet med blyant, mens det tilhørende indvisningstegn i marginen er slettet med blæk sammen med tilføjelsen.
(Pap. X 6 B 4 og 4,7-9)
- 1.6
- 1.7 Sammenhæftning 5. Kladde til slutningen af »I« (SKS 13, 72,1-76 fra »Du forsaauidt ikke siges strax at have glemte Talen;«).
- Sammenhæftning af 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°. Hæftetråd af rød silke.
Ingen paginering. Hæftet er nummereret »4« med blyant i øverste højre hjørne af bl. [1r]. Bl. [7v] er beskrevet med tre linjer, bl. [8]-[12] er ubeskrevet. Teksten er fortløbende fra ms. 1.6.
- Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.
Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.
I marginen på bl. [6v] er skrevet et indvisningstegn med blyant og »cfr. næste Pagina«, der modsvares i marginen på bl. [7r] af et tilsvarende indvisningstegn i blyant og teksten »anbringes paa foregaaende Pagina«. Redigeringsbemærkingen drejer sig om et større tekststykke i hovedspalten.
En del korrektioner. En marginaltilføjelse på bl. [1v] (5 linjer) og et enkelt ord på bl. [5r] er slettet med blyant. På bl. [7] er sidste del af teksten slettet med blyant (6 linjer på bl. [7r] og 3 linjer på bl. [7v]).
(Pap. X 6 B 4 og 4,10)
- 1.7
- 1.8 Sammenhæftning 6. Kladde til »Bøn« (SKS 13, 80) og begyndelsen af »II« (SKS 13, 80,9-90,4 til »man blev sig selv vigtig ved at tvivle.«).
- Sammenhæftning af 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°. Hæftetråd af rød silke.
Bl. [1]-[6] er på rectosiderne pagineret 1-11 med blyant, bl. [5] pagineret 10 på versosiden. Derpå er bladene upagineret. S. [2] er ubeskrevet. Teksten er fortløbende fra ms. 1.8 til ms. 1.9.
- Papir: gulligt velin. Mål: 167 × 204 mm.
Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den

ydre tilføjelser.

Forsiden udgør kladden til deltitelbladet til »II« og bærer øverst påskriften: »Xsti Himmelfarts-Dag.« og derunder »Apostlernes Gjerninger I Cap 1v. til 12.«. Derimellem er titlen »**Christus er Veien**« blevet slettet.

Ms. indeholder øverst på s. 3 overskriften »Bøn.« og nederst »**Christus er Veien**« (tredobbelt understreget). På s. [6] ses et indvisningstegn (kors) skrevet med rødkridt, og på s. 10 et blyantskrevet indvisningstegn (dobbeltkors), hvortil henvisningen »cfr Hoslagte.« er skrevet; henvisningen gælder ms. 1.8.1.

Ophævelse af alinea på bl. [9r].

Mange korrektioner, herunder en del længere tilføjelser i marginen. En større sletning ses på bl. [7v] (6 linjer), hvor også to marginaltilføjelser er slettet; på bl. [11v] er fem linjer i hovedspalten slettet.

(Pap. X 6 B 4)

Hertil hører følgende:

- 1.8.1 Kladde til en passage af »II« (SKS 13, 83,18-84,15 fra »til Verdens Frelser!« til »lige fra Begyndelsen trange Vei!«).

1 løst blad i 4°. Venstre kant er afrevet.

Ingen paginering.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.

Bladet er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser. Bladet har været foldet til indstik.

Bladet bærer øverst på rectosiden et blyantskrevet indvisningstegn (dobbeltkors) og i marginen henvisningen »ad Pag 10n.« skrevet med blyant og blæk; henvisningen gælder s. 10 i ms. 1.8. Nederst på versosiden er den ubenyttede halvdel af hovedspalten udfyldt med blyantstreger og løkker på kryds og tværs.

Nogle korrektioner, herunder to lange tilføjelser i marginen og en større sletning på rectosiden (7 linjer). En enkelt blyantsletning i marginaltilføjelsen på rectosiden.

(Pap. X 6 B 4,11)

1.8.1

(Pap. X 6 B 4 og 4,11)

1.8

- 1.9 Sammenhæftning 7. Kladde til slutningen af »II« (SKS 13, 90,4-92 fra »Og medens man tvivlede om Alt,«).

Sammenhæftning af 3 dobbeltblade, i alt 6 blade i 4°. Hæftetråd af rød silke.

Ingen paginering. Halvdelen af bl. [4r] er beskrevet, bl. [4v]-[6] er ubeskrevet. Teksten er fortløbende fra ms. 1.8.

Papir: gulligt velin. Mål: 167 × 204 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.

Øverst i marginen på bl. [1r] findes et indvisningstegn skrevet med rødkridt og redigeringsbemærkningen »Ny Udgang.«;

indvisningen gælder begyndelsen af hovedspalten. Foran rødkridtindvisningen findes en indvisning, skrevet med blæk, der gælder en længere marginaltilføjelse. Oven for hovedspalten strækker en slettet tilføjelse sig ud i marginen.

Mange korrektioner. To indvisningstegn med tilhørende marginaltilføjelser på bl. [3r] og [3v] og to ord på bl. [1v] er slettet med blyant.

(Pap. X 6 B 4 og 4,12)

1.9

- 1.10 Sammenhæftning 8. Kladde til »Bøn« (SKS 13, 95) og hovedparten af »III« (SKS 13, 96-105,1 til »efterhaanden som et Menneske bliver ældre, slutter«).

Sammenhæftning af 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°. Hæftetråd

af rød silke.

Ingen paginering. Teksten er fortløbende fra ms. 1.10 til ms. 1.11.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.

Bl. [1r] bærer øverst påskriften: »Apostlernes Gjerninger 12 II

Cap. 1v. til 12.«, og ud for i marginen »Denne hellige Lectie

skrives / i Apostlernes Gjerninger / II Cap 1v. til 12.«. Nedenfor i

hovedspalten ses overskriften »**Det er Aanden, som levende-**

/gjør.« (tredobbelt understreget), og derunder »*Bøn.*«.

Mellemrubrikken »**Det er Aanden, der levende-/gjør.**« findes

på bl. [3r]. På bl. [12r] begynder en marginaltilføjelse, der

strækker sig om på bl. [12v] og fylder marginen ud.

Mange korrektioner. En større blyantsletning løber over bl. [5r]-

[5v] (14 linjer), ligesom der er større sletninger på bl. [7v] (5 linjer)

og bl. [12r] (8 linjer). Mindre blyantsletninger ses på bl. [1r] og

[1v].

(Pap. X 6 B 4 og 4,13-14)

1.10

1.11 Sammenhæftning 9. Kladde til slutningen af »III« (SKS 13, 105,1-108 fra »hans Væsen sig mindre til Andre«).

Sammenhæftning af 2 dobbeltblade, i alt 4 blade i 4°. Hæftetråd af rød silke.

Ingen paginering. Teksten er fortløbende fra ms. 1.10.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser.

Et indvisningstegn (kors) i marginen på bl. [1v] følges af

redigeringsbemærkningen »Lidt større Mellemrum«; indvisningen

gælder en blank linje mellem to afsnit. På bl. [3r] ses et

indvisningstegn (kors) skrevet med blyant, og på bl. [4r] er en

lang tilføjelse, skrevet nederst over hele sidens bredde, slettet

med skrå blyantstreger.

Mange korrektioner, herunder en blyantsletning på bl. [2r].

(Pap. X 6 B 4 og 4,15)

1.11

1.12 En lap med angivelsen af kladdemateriale til TS.

1 løse lap. Øverste kant afrevet, nederste afklippet. Midt på venstre kant er papiret revet ca. 1½ cm.

Ingen paginering. Beskrevet på den ene side.

Papir: gulligt velin. Mål: 125 × 204 mm.

Lappen bærer påskriften: »Til Selvprøvelse Samtiden anbefalet. / Concept.«.

Ingen korrektioner.

(Pap. X 6 B 1)

1.12

(KA, B pk. 48, læg 1; Pap. X 6 B 1-4)

1

Renskrift til TS, der tillige har været benyttet som trykmanuskript.*

2

Renskriften består af i alt 59 blade.

2.1 Renskrift til titelblad, programtekst, forord og indholdsfortegnelse (SKS 13, 31-35).

3 løse blade i 4°. Samtlige blade er afrevet ved venstre kant; bl.

[2] er uregelmæssigt afrevet med en rest af dobbeltbladets andet blad.

Bladene er på rectosiderne pagineret 1-5 med blyant. S. [4] og [6] er ubeskrevet.

Papir: gulligt velin. Mål: 168-169 × 204-206 mm.

Bladene er foldet på tværs.

S. 1 udgør titelbladet, der lyder: »Til Selvprøvelse Samtiden / anbefalet. / Af / S. Kierkegaard. / København 1851.«.

Overskrifterne og indholdsfortegnelsen i ms. svarer til førstetrykkets.

Øverst på s. [2] findes anvisningen: »For Sætteren / Med mindst mulige Petit.«; en tilsvarende anvisning ses øverst på s. 3. Programteksten er nederst på s. [2] dateret »Sommeren 1851.«, forordet er dateret »i juni aug 1851«.

Få korrektioner, deriblandt en større sletning på s. [2] (2 linjer) og en længere tilføjelse til forordet nederst på s. 3.

(Pap. X 6 B 5 og 5,1-3)

2.1

Renskrift til hovedparten af »I« (SKS 13, 39-70,23 til »om det saa kun var for den næste Time eller for den«).

2.2

24 løse blade (oprindelig et læg af 12 dobbeltblade) i 4°. Samtlige blade er afrevet ved venstre kant og har spor efter sammenhæftning. Enkelte blade har rester af dobbeltbladets andet blad.

Bladene er pagineret 7-53 på rectosiderne, s. [8] og [54] er ubeskrivet. Teksten er fortløbende fra ms. 2.2 til ms. 2.3.

Papir: gråligt koncept, glat. Mål: 180 × 222 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser. Desuden har bladene været foldet på tværs.

Foruden nummereringen »N° 1.« i stedet for »I.« svarer deltitelbladet og overskrifterne i ms. til førstetrykket.

Få korrektioner. Der er længere tilføjelser på s. 11 og [12], og nederst på s. [12] fortsættes hovedspalteteksten ud i marginen.

En større sletning i en marginaltilføjelse på s. [28] (i alt 6 linjer).

(Pap. X 6 B 5, 5,4-6)

2.2

Renskrift til slutningen af »I« (SKS 13, 70,23-76 fra »Dag idag;«) og til »II« (SKS 13, 80-92).

2.3

3 løse blade + 1 dobbeltblad + 13 løse blade (bl. [3] + dobbeltbladet + bl. [6] oprindelig et læg af 2 dobbeltblade; bl. [7]-[18] oprindelig et læg af 6 dobbeltblade), i alt 18 blade i 4°.

Samtlige løse blade er afrevet ved venstre kant og bærer spor efter sammenhæftning.

Bladene er pagineret 55-89 på rectosiden. Bl. [6] er pagineret 66 på versosiden, og sidste blad er pagineret 90 på versosiden.

Papir: gulligt velin. Mål: 168 × 204 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser. Bladet har desuden været foldet på tværs.

Overskrifterne i ms. svarer til førstetrykkets, dog findes på s. 69 et indvisningstegn (dobbeltkors), der indviser overskriften »**Christus er Veien**« (tredobbelt understreget) i hovedspalten. Deltitelbladet

på s. 67 lyder: »N° 2. / Apostlernes Gjæringer 1 Cap 1v. til 12.«.

På s. 71 er en marginaltilføjelse påbegyndt i hovedspalten, og på s. [86] findes redigeringsbemærkningen »Ny Udgang«.

Få korrektioner.

(Pap. X 6 B 5 og 5,7)

2.3

Renskrift til »III« (SKS 13, 95-108).

2.4

8 løse blade + 1 dobbeltblad + 4 løse blade (bl. [5]-[8] + dobbeltbladet + bl. [11]-[14] oprindelig et læg af 5 dobbeltblade), i alt 14 blade i 4°. Samtlige løse blade er afrevet ved venstre kant og har spor efter sammenhæftning.

Bladene er pagineret 91-117 på rectosiden; det sidste blad er pagineret 118 på versosiden.

Papir: gulligt velin. Mål: 170 × 206 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre tilføjelser. Bladene har desuden været foldet på tværs.

Deltitelbladet på s. 91 lyder: » N° 3. / Apostlernes Gjæringer II Cap. 1v. til 12.«. Øverst på s. 93 findes overskriften »**Det er Aanden, som levendegjør.**« (tredobbelt understreget), der ikke

forekommer i førstetrykket.

Få korrektioner.

2.4 (Pap. X 6 B 5 og 5,8)

2 (KA, B pk. 48, læg 2; Pap. X 6 B 5)

3 Førstekorrektur til *TS*.

8°. π³ 1-5⁸ 6⁶. \$2 signeret, (-1₁; 2₁ og 4₁ mangler titel i signaturen). 49 blade.

Paginering [1-3], 4-52, [53-54], 55-72, [73-74], 75-92.

Arkfordeling, format, arksignaturer og paginering som førstetrykket; dog mangler primasignaturen i ark 1 samt titlen i primasignaturen i ark 2 og 4. (Se i øvrigt den bibliografiske beskrivelse ovenfor s. 102).

Papir: groft korrekturpapir, uregelmæssigt afskåret og med forskellige mål, bredde 128-133 mm og højde 205-213 mm.

Mange korrektioner i Israel Levins hånd og en del korrektioner i SKs hånd.

Levins korrektioner, der varierer i antal fra 1 til op mod 15 på en side, gælder især interpunktion og ortografi, men også udeladte ord og typografi. SKs egne korrektioner drejer sig gerne om mere indgribende ændringer, fx af enkeltord og sætninger samt kortere og længere tilføjelser (se nærmere nedenfor, s. 124-127).

Der er foretaget enkelte mindre tekstændringer i korrektoren, således er overskriften »Det er Aanden, som levendegjør.« på s. 75 blevet slettet, og på s. 20 er et større tekststykke blevet ændret (*SKS* 13, 52,17-53,4).

3 (KA, B pk. 48, læg 3; Pap. X 6 B 6)

4 Andenkorrektur til *TS* (*SKS* 13, 49,30-73,19 fra »selv om saa var,« til »'det Første, den ube-«).

8°. 2-3⁸. \$2 signeret. 16 blade. Paginering 17-48.

Format og paginering som førstetrykket. Begge ark har prima- og sekundesignatur (primasignaturen i ark 2 har titlen »Til Selvprøvelse Samtiden anbefalet«).

Papir: groft korrekturpapir, uregelmæssigt afskåret og med forskellige mål, bredde 130-132 mm og højde 203-206 mm.

Få korrektioner i Israel Levins og SKs hånd. Levins korrektioner gælder især interpunktion og ortografi, mens SKs egne korrektioner koncentrerer sig om ændringen af en passage nederst på s. 20 (*SKS* 13, 52,25-28).

4 (KA, B pk. 48, læg 4; Pap. X 6 B 7)

5 Trykmanuskript til anden udgave af *TS*.

Et gaveeksemplar af førsteudgaven, beskåret og med guldsnit, er blevet benyttet som trykmanuskript for anden udgave.

Trykmanuskriptet ligger hovedsageligt som løse blade.

Oprindelig arkfordeling, format, arksignering og paginering; jf. beskrivelsen af førstetrykket ovenfor, s. 102.

Der er benyttet trykpapir af typen velin.

Der er foretaget få markeringer i trykmanuskriptet til anden udgave. På titelbladet er indføjet »Anden Udgave« under forfatternavnet, og årstallet er ændret til »1852.«. Derudover er to trykfejl og en sætterfejl markeret.

5 (KA, B pk. 48, læg 5; Pap. X 6 B 8)

3. Tilblivelseshistorie

TS udkom som nævnt 12. sept. 1851, godt en måned efter *Om min Forfatter-Virksomhed* og *To Taler ved Altergangen om Fredagen*. Mens de to udgivelser fra august begge har lange og komplicerede tilblivelseshistorier, der strækker sig over et par år, synes *TS* at være ført fra idé til færdiggørelse i løbet af sommeren 1851.

Tidligt i maj 1851 har SK, efter at have læst i A.G. Rudelbachs *Hieronymus Savonarola und seine Zeit*,^{*} nedfældet en optegnelse med overskriften »Jacobs Brev: Ordet er et Speil. At see sig til sand Velsignelse i

Speilet« (NB24:39), der må læses som en disposition til »Hvad der fordres til sand Velsignelse at betragte sig i Ordets *Speil?*«, dvs. første afdeling af *TS*:

1) Saa maa man ikke betragte *Speilet* Rammen fE. (det fremhæver Blodvidnet Savonarola) – men see sig i *Speilet*.

Og dog er det just det man har gjort i Forhold til Guds Ord som *Speilet*. Deraf alle disse Hjælpe-Videnskaber i Forhold til Guds Ord, istedetfor at see sig i *Speilet*.

2) Man maa til en vis Grad kjende sig selv for at see sig selv i et *Speil*, ell. for at kjende sit *Speilbillede*. Det er bekjendt nok, at naar En tilfældigviis faaer sig selv at see, og ikke veed af, at det er ved et *Speil* (hvilket han ikke seer) saa kjender han ikke sig selv.

3). Man maa passe nøie paa dette at sige til sig selv: det er Dig, husk paa, det er Dig.

Den mægtigste Keiser i Østen havde en Slave til at minde ham om at tage Hævn over hiint lille Folk – Sligt var saa mænd ikke værd at huske paa. Nei, da var David bedre betjent – skjøndt det er af den Art Betjening, man ikke gjerne selv vælger, han havde Nathan der sagde: Du est Manden. Og dog vidste jo David vel selv bedst hvad han havde gjort, og i Almdl. hvor afskyeligt det er, men deraf følger endnu ikke, at den Forvandling ret var indtraadt Du est Manden. Det er den vanskelige Forstaaelse af Guds Ord – den lærde, den colossale-lærde er ikke nær saa svær som den: Du est Manden.

4.) At speile sig er en qvindelig Kunst. Men en Qvinde speiler sig for at see sine Skjønheder. Det er sandt hun faaer saa ogsaa sine Uskjønheder at see, men det er ikke just for at see dem hun speiler sig, høist for at skjule dem med et skjønnere Skin.

Men Alvoren, det Mandlige er: at speile sig – i Guds Ord – for at see, hvorledes man i Sandhed seer ud. De Fleste ere bange for at see sig selv. Det er ogsaa et farligt Syn, har man seet det een Gang bliver man ikke saa let af dermed igjen.

5) Man maa huske paa hvorledes man saae ud i *Speilet*.

6) Dog ikke fortvivle, om man end saae aldrig saa styg ud, ei heller lade det blive ved blot at huske, hvorledes man saae ud – men saa begynde paa det Vigtige, det Afgjørende, for *Speilet* at forandre sig, som *Speilet* fordrer det.*

Hele strukturen for første afdeling af *TS* findes i denne journaloptegnelse, og tages et par af punkterne ud, er der stor lighed mellem optegnelsen og bl. [4r]-[5v] i udkastet til første afdeling (ms. 1.1), hvor tre hovedpunkter er fremsat og kort udlagt; de lyder her:

1) *Du maa ikke see paa Speilet, betragte Speilet* (dets Ramme, Indfatning o: s: v) *men see Dig selv i Speilet.* (det er et Ord af Savonarola – Blodvidne).

2) Saa maa Du i eetvæk sige til Dig selv: det er mig, der tales om.

3) Saa maa Du ikke strax glemme, og ved at forhindre, at Du ikke strax glemmer, passe paa, at Du aldrig glemmer.*

Disse tre punkter bliver i let forandrede versioner til de spatierede tematiske punktangivelser på s. 21, 34 og 44 i førstetrykket (SKS 13, 53,12; 62,25 og 70,13).

SK skrev også et dispositionslignende udkast til anden afdeling af *TS* (ms. 1.2), der er inddelt i A, B og C:

Christus er Veien.

A.

Den trange Vei.

Denne trange Vei er 1) trang i *Begyndelsen* (Han fødes i en Stald; lever i Armod og Ringhed, har ikke det han kan hælde sit Hoved til; saa Alle Fristelser i Retning af at tage sit Liv, sit Kald forfængeligt (at blive Konge, noget Stort), saa hele hans Liv er en Fristelses-Historie (Fristelses-Historien); det at han forud vidste sin Skjebne, det tynger næsten stærkest i *Begyndelsen*, at al hans Arbeiden var en bevidst sig selv modarbeiden.

Denne trange Vei bliver saa 2) *trangere og trangere indtil det Sidste, indtil Døden*. En Vei, der lidt efter lidt bliver lettere, det er ikke i den Forstand Xstus er Veien, en saadan Vei er Forstandens, der klogt udholder en Deel Lidelser beregnende saa længere hen at have Fordeel deraf.

Nei Xsti Vei bliver trangere. »Jeg er kommet for at antænde en Ild, og gid den var antændt.« »Hvor længe skal jeg udholde denne Slægt.« »Hvad Du gjør gjøre Du snart.« »Fader er det muligt da tag denne Kalk fra mig.« »Min Gud min Gud hvi haver Du forladt mig.«

B.

Himmelfarten, saaledes er Xstus ogsaa Veien.

Men den trange Vei bliver trang til det Sidste, Døden gaaer imellem – og saa Himmelfarten. En Vei, der først er trang og saa endnu i dette Liv bliver lettere, den svinger ikke saa høit som en Himmelfart, nei kun da en Himmelfart, naar Veien er trang indtil det Sidste.

C.

Og Du, m: T:, ad hvilken Vei gaaer Du. Husk paa, hvad jeg siger til mig selv: ikke om enhver trang Vei gjælder det, at Xstus er Veien ell. at den ender med Himmelfarten.*

I førstetrykket kan de fire punkter A 1), A 2), B og C genfindes med let ændret tekst på s. 58, s. 62, s. 66 og s. 67 (SKS 13, 81,18; 84,16; 87,31; 88,10). Hvorvidt de to udkast allerede på dette tidspunkt tænkes samlet i ét skrift, er usikkert. Bønneteksterne til de to afdelinger findes i begge udkast, men i ms. 1.2 er bønnen tilføjet senere i marginen på bl. [1r].

SK har på bl. [1v] i udkastet til første afdeling af TS (ms. 1.1) skrevet et udkast til forord. Heri kredser han om den idé at tale og skrive frit og benytter Sokrates som sit eksempel. Denne tanke findes også i journaloptegnelsen NB24:65 med overskriften »Socrates«, der er skrevet omkring 18. maj 1851, hvor SK prædikede i Kastelskirken (jf. NB24:69):

Socrates

vilde ikke benytte den Tale, der blev ham tilbuden. Han fandt det upassende, under sin Værdighed at bruge dette kunstigt udarbejdede, ziirlige Foredrag – han vilde tale *ex tempore*.*

I journaloptegnelsen NB24:73 giver SK atter udtryk for ønsket om at kunne tale *ex tempore*, dvs. på stedet, uden forberedelse:

Dersom det havde ladet sig gjøre med at prædike især *ex tempore*, havde jeg tænkt paa, at gjøre det et Par Gange og saa næste Søndag istedetfor selv at prædike at tage en af Mynsters Prædikener og læse høit for at vise at Opbyggelse er noget andet end en mulig Nysgjerrigheds Interesse.*

Udkastet til forord (bl. [1v] i ms. 1.1) er i kladdematerialet blevet bearbejdet og udvidet betydeligt og udgør således i den nye version et tæt beskrevet dobbeltblad (ms. 1.4.1).* Bl. [1r] bærer øverst overskriften »En Forbemærkning«, der har erstattet overskriften »Forord«. Forbemærkningen er indvist med »En Forbemærkning / cfr. Hoslagte« øverst i hovedspalten på bl. [1v] i ms. 1.4. Placeringen af henvisningen i hovedspalten og den forholdsvis lange afstand ned til den resterende tekst på siden angiver, at forbemærkningen er skrevet som forord og ændret til en forbemærkning, inden resten af kladden er påbegyndt.

SK har udarbejdet yderligere to forord i kladdeform, hvoraf det ene er blevet forkastet og det andet udvidet i renskriften (jf. beskrivelsen nedenfor). Det forkastede forord er angiveligt blevet til samtidig med titelblad og programtekst, da de sammen udgør et dobbeltblad (bl. [1]-[2] i ms. 1.3). Det er ikke muligt at afgøre, hvornår dette forord er skrevet, men da det er sammenhængende med titelbladet, er det givetvis kommet til sent i kladdefasen. Det kasserede forord lyder:

Forord.

Hvad jeg har forstaaet som Opgaven for min Forfatter-Virksomhed er naaet.

Det er een Tanke, dette Sammenhæng fra Enten – Eller til Anti-Climacus, Religieusitetens Tanke i Reflexion.

Opgaven har beskjeftiget mig uendeligt, thi den har beskjeftiget mig religieust; jeg har forstaaet det som min Pligt, som et Ansvar der hvilede paa mig, at faae dette Forfatterskab gjort færdigt. Om Nogen har villet kjøbe eller læse, har beskjeftiget mig uendelig lidet.

Saa havde jeg tænkt at nedlægge min Pen, og skulde der gjøres Noget da at bruge min Mund.

Imidlertid er jeg ved nærmere Eftertanke kommet til Erkjendelsen af, at det dog maaskee er rigtigere at jeg gjør idetmindste et Forsøg paa igjen at bruge min Pen men anderledes, som jeg vilde bruge min Mund, altsaa i ligefrem Henvendelse til Medlevende, om muligt vindende Msker.

For at kunne vinde Mennesker er den første Betingelse, at Meddelelsen kommer til deres Kundskab; jeg maa derfor naturligviis ønske, at dette lille Skrift kommer til saa Manges Kundskab som muligt.

Skulde Nogen af Interesse for Sagen – jeg gjentager, af Interesse [for] Sagen, ville virke for dets Udbredelse: det er mig kjert. Endnu kjerere, om han vilde bidrage til dets velforstaaede Udbredelse.

Thi neppe behøver jeg vel at sige, at det, ikke er min Hensigt at stifte Partie, at danne verdsligt, sandseligt Sammenhold; nei, mit Ønske er kun, at vinde Mennesker, om muligt Alle (hver Enkelt) for Xstdommen.

En Bøn, en indestændig, til Læseren: læs, om muligt, høit; jeg beder. Enhver, der gjør det, vil jeg takke; Enhver der foruden selv at gjøre det, bevæger Andre dertil, vil jeg takke atter og atter.

i Juni 1851.

S.K. *

I dette forord, der er dateret juni 1851, forholder SK sig til sit hidtidige forfatterskab som et afrundet hele, hvorfra han nu tager afsæt til en ny type skrift, der henvender sig ligefremt til læseren. Forordet er således beslægtet med *Om min Forfatter-Virksomhed* og forordet til *To Taler ved Altergangen om Fredagen*, der begge anskuer forfatterskabet som afsluttet, og hvis trykmanuskripter er blevet endeligt udarbejdet sideløbende med tilblivelsen af *TS*.

Kladdens andet forord er en let ændret udgave af det sidste afsnit i det kasserede forord. Dette forord er dateret »i 1851«, men har oprindelig været dateret juni og derefter august 1851. Titelbladet, programteksten og det første forord synes altså at have taget form i løbet af juni 1851, mens det andet og kortere forord formentlig er kommet til lidt senere sammen med indholdsfortegnelsen.

Kladdens indholdsfortegnelse ligger som et udateret løst blad (bl. [4] i ms. 1.3). De enkelte afdelinger er nummereret 1-3, og derudover findes henvisninger til epistelteksterne: »Jacob I,22 til Enden«, »Apostlernes Gjerninger I Cap 1v. til 12« og »Apostlernes Gjerninger II Cap 1v. til 12«. Nederst på siden findes en senere tilføjet bemærkning: »NB Overskrifterne eller Themaerne trykkes / med i Indholds-Registeret«. Kladdens indholdsfortegnelse adskiller sig markant fra renskriftens og førstetrykkets og er formentlig blevet til i løbet af arbejdet med kladdematerialet.

Hvorvidt SK fra begyndelsen havde forestillet sig de tre afdelinger samlet i ét skrift, er svært at afgøre. De tre afdelinger er i kladdematerialet stadig opdelt i separate hæfter. Kladden til første afdeling af *TS* har en ubeskrevet forside på første sammenhæftning (ms. 1.4), der kunne være tiltænkt en senere titel eller deltitel. Det fremgår af forsiden på første sammenhæftning af kladden til anden afdeling (ms. 1.8), at SK på et tidspunkt har givet den titlen »Christus er Veien«, men at denne er blevet slettet til fordel for epistelangivelsen »Apostlernes Gjerninger I Cap 1v. til 12« alene. Øverst på forsiden af kladden til tredje afdeling (ms. 1.10) står angivelsen »Apostlernes Gjerninger II Cap. 1v. til 12« og overskriften »Det er Aanden, som levendegjør«. Temaangivelsen »Hvad der fordres for til sand Velsignelse at betragte sig i Ordets Speil?« i første afdeling har SK oprindelig også benyttet som overskrift for teksten, først efter bønnen, senere før bønnen. SK har i kladden nøjedes med at indramme overskriften i blyantparenteser (bl. [1v] i ms. 1.4).

Først i renskriften har SK harmoniseret deltitelbladene, og den endelige samling og nummerering af de tre afdelinger ses med undtagelse af kladdens indholdsfortegnelse heller ikke før renskriften. Kladdens indholdsfortegnelse kan som nævnt være kommet til ved en senere bearbejdning af kladdematerialet.

Renskriften (ms. 2) er som nævnt indleveret til sætteren i sensommeren 1851. Den er dateret »1851« nederst på titelbladet, »Sommeren 1851« under programteksten og »i Aug 1851« under forordet, ændret fra »i Juni 1851«. Den sidste datering til august måned har SK formentlig indført, efter at renskriften var blevet returneret fra sætteriet, da korrekturarket indeholder en identisk korrektion af dateringen. SK sendte i slutningen af juli 1851 skrifterne *To Taler ved Altergangen om Fredagen* og *Om min Forfatter-Virksomhed* til sætteren og har formentlig lagt manuskriptet til *TS* til side i en kortere periode i juli, hvor han har færdiggjort trykmanuskripterne til de to skrifter og læst korrektur på dem.*

SK har kun foretaget enkelte ændringer af teksten i renskriften. Han har slettet det midterste afsnit i programteksten, »Og derfor 'Giver os Indgang; vi have Ingen gjort Uret, Ingen forført, Ingen forfordolet.' (2 Cor. VII,2). Giver os Indgang!«, efter »Dette har jeg stræbt« (SKS 13, 32,5). Forordet er blevet udvidet med »Du vil (...) være Adspredelse« (SKS 13, 33,4-6.), og indholdsfortegnelsen har nået den udformning, som findes i førstetrykket.

SK har i renskriften ladet et frirum være efter epistelangivelserne til senere indførelse af de pågældende episteltekster, hvis tekst og typografi skulle hentes fra *Forordnet Alter-Bog for Danmark*. * Overskriften »Christus er Veien« har SK tilføjet i marginen og indført under bønnen (SKS 13, 80,9). En længere tilføjelse er gjort i forbemærkningen (SKS 13, 41,4-12); den findes også på en løs lap i kladdematerialet (ms. 1.4.1.1) og er altså indført i kladden fra renskriften. SK har indført mange af renskriftens rettelser i kladden, en praksis, der formentlig har haft til formål at bevare rettelserne, selvom renskriften skulle gå tabt eller blive beskadiget. Derudover har SK kun foretaget ganske små ændringer i renskriften.

Korrekturerne

Førstekorrekturen (ms. 3) blev læst af SK og Israel Levin. Det fremgår af korrekturrettelserne, at Levin særligt har haft sin opmærksomhed rettet mod interpunktion og ortografi, og at de fleste af hans øvrige forslag til ændring af teksten må have været forelagt SK. Selv koncentrerede SK sig om stil og indhold, men foretog ligesom Levin også korrektioner af interpunktion, ortografi, sætter- og trykfejl.

Førstekorrekturen er tilsyneladende blevet læst ad flere omgange. At SK har fanget et stort antal almindelige sætterfejl, må tages som udtryk for, at han har læst korrekturen først, da det forekommer usandsynligt, at Levin skulle have overset disse. Efter at SK og Levin hver havde gennemgået korrekturen og foretaget deres rettelser, har der formodentlig været en drøftelse af de steder, som havde givet Levin anledning til spørgsmål og tvivl.

Levin har i korrekturen givet flere typografiske anvisninger til sætteren. På første deltitelblad bemærker han om delnummeret: »et noget større Tal«, og om versangivelsen: »noget mindre Tal«. Også på de følgende deltitelblade har Levin givet typografiske anvisninger.* Derudover bemærker Levin på s. 9 (SKS 13, 44,7-10) ud for første afsnit efter bønnen: »NB. Den / samme / Skriftsort / som alt / det Følgende«. Afsnittets typer adskiller sig ikke fra det følgende, så hvad Levin påpeger her, er uklart.

Både Levin og SK har korrigeret en del sætterfejl, der undertiden afspejler sætterens manglende sikkerhed i læsningen af renskriftens nygotiske hånd, fx »lærte« > »tænke« (SKS 13, 61,12); »personlig« > »priselig« (64,2); »Og« > »Dog« (50,18); »Herre« > »Høire« (88,7). Et enkelt sted er det et overset ord, der genindføres, »dette nydelige Arbeide« > »dette nydelige lille Arbeide« (65,13).

Levin havde i sin tekstlæsning øje for mere end ortografi og interpunktion, hvilket eksempelvis fremgår af en markering af tekststedet »Tænk Dig en Luthers Ærbødighed for den hellige Skrift«, der følger efter en ændring af »maa Apostelen Jacob reent skubbes ud af det nye Testamente« til »maa Apostelen Jacob reent skubbes tilside« foretaget af SK. Levin har her med en understregning og en asterisk gjort opmærksom på, at teksten som følge af den forudgående ændring må redigeres, og i førstetrykket er teksten da også blevet ændret til »Tænk Dig en Luthers Ærbødighed for en Apostel« (45,16).*

Nogle af SKs stavemåder er blevet korrigeret af Levin.* Hvad interpunktionen angår, kan man iagttage, at Levin indsætter de kommaer, sætteren havde glemt, men undertiden også fjerner kommaer eller føjer nye til. På samme måde indsættes udeladte citationstegn og korrigeres kolon til semikolon og semikolon til kolon.

SKs egen deltagelse i korrekturen omfattede ud over korrektion af sætterfejl også en kritisk gennemgang af teksten. Den resulterede i enkelte indholdsmæssige og stilistiske ændringer og tilføjelser; fx blev gammel tekst slettet og ny tekst føjet til.

Som eksempler på mindre ændringer kan anføres: »Hurra! Leve Luther« > »Leve Luther« (45,27); »om jeg maaskee var« > »hvis jeg maaskee var« (49,30); »mig synes dog, at det er en himmelraabende Uret« > »mig synes, at det dog er en himmelraabende Uret« (52,4); »Det er virkelig endog en sær trang Vei« > »Det er i Sandhed endog en sær trang Vei« (81,24); »ei heller at den ender med en Himmelfart« > »ei heller at den fører til Himlen«* (88,12); »er jeg ikke utilbøielig til at tage Polemik mod Ham« > »var jeg ikke utilbøielig til at tage Polemik mod ham, for at bidrage til at det maatte blive aabenbart, om han er den Berettigede« (50,4-6). SK har desuden slettet »(hvor sjældent, at et Menneske saaledes giver sine Skrifter bort!)« i første bøn (43,26), ligesom han beder om at få slettet overskriften i tredje afdeling »Det er Aanden, som levendegjør« (95,1).

SK har foretaget en enkelt større ændring i teksten, da han på s. 20 i korrekturen har slettet passagen »Gjernerne maae drages frem; jeg har gjort Jacob Uret, han har dog egentligen Ret, nemlig ikke mod Troen (og det var dog ikke hans Mening) men for eller med Troen« og erstattet den med det meget længere og mod Luther mildere »Apostelen Jacob maa drages lidt frem (...) – thi i Forhold til 'ærlige Sjele' behøves der Intet at gøres« (52,17-53,4). Manuskriptet til denne passage er gået tabt, formentlig i sætteriet, men henvisningen »cfr. Hoslagte« ses nederst på korrektursiden.

Andenkorrekturen, hvoraf kun to ark er bevaret (ms. 4), blev ligesom førstekorrekturen læst af både Levin og SK. Levin kontrollerede, at anvisningerne i førstekorrekturen var blevet fulgt af sætteren, og læste derudover endnu en korrektur på teksten. Herved fik han fx rettet op på den uheldige formulering »at lade en Mands Kone slaae ihjel, for at ægte hende« til »at lade en Kones Mand slaae ihjel, for at ægte hende« (65,25). SK selv har foretaget en ændring i det lange tekststykke, der blev indføjet i førstekorrekturen: »han glemte, hvilken ærlig Sjel han selv var, for det andet han oversaae, han glemte, han vidste det ikke – Du ærlige Sjel! – han vidste det ikke, hvordan vi Andre ere« > »han glemte, hvad han var for ærlig til selv at

vide, hvilken ærlig Sjel han selv var, hvad jeg, og ikke for min Dyds Skyld men for Sandhedens Skyld, maa fremhæve«. Det fremgår af Levins bemærkninger: »Heraf udbedes en tredje Korrektur« og »En tredje Korrektur udbedes« nederst på bagsiden af de to ark, at en tredjekorrektur var ønsket. En sådan er dog ikke bevaret.

4. Udgivelsesmåde

TS udkom hos forlagsboghandler C.A. Reitzel. Ifølge Reitzels protokol over *Forhandlinger med Forfattere, Redacteurer &c: 1835-[1858]* blev honoraret aftalt til 10 rigsdaler pr. trykark.* Da bogens omfang er 6 ark og 1 blad, har SKs honorar været på 61 rigsdaler og 24 skilling, men ifølge Frithiof Brandt og Else Thorkelin, der havde adgang til Reitzels nu tabte *Regnskabsprotokol for 1849-59*, fik SK udbetalt 57 rigsdaler og 48 skilling.* Det vides ikke, hvad fradraget på 3 rigsdaler og 72 skilling er betaling for. Trykkeomkostningerne hos Bianco Luno kendes ikke.

Det fremgår af Reitzels forhandlingsprotokol, at oplaget var på 500 eksemplarer, dertil kom formodentlig en halv snes eksemplarer på velin til gavebrug. Ved auktionen over SKs efterladte bøger blev der solgt fem ubenyttede gaveeksemplarer i nitid indbinding med guldsnit (ktl. 2179-2183).

Med en stykpris på 4 mark har bogens samlede salgsværdi udgjort 333 rigsdaler og 2 mark. Af dette beløb måtte Reitzel udrede forfatterhonoraret og trykkeomkostningerne. Restbeløbet var forlagets fortjeneste på bogen.

Salget af *TS* er forløbet godt, for allerede i februar 1852 udkom bogen i anden udgave.

5. Anden udgave, 1852

Bibliografisk beskrivelse

Anden udgave af *TS* var færdig fra Bianco Lunos Bogtrykkeri den 21. feb. 1852.* Bogen blev annonceret som udkommet i *Adresseavisen*, nr. 46, 24. feb. 1852. Prisen var 4 mark, altså den samme som for førstetrykket.

Formatet er oktav. Arkfordeling og typografi er den samme som for førstetrykkets vedkommende, dog er »Indhold.« (SKS 13, 35,1) sat en grad mindre i andenudgaven, og taltyperne til versangivelsen på deltitelbladet til anden afdeling »1 Cap. V. 1 - 12.« (77,3) er blevet harmoniseret, således at tallene på de tre deltitelblade er af samme type. I opsætningen af hovedtitelbladet er angivelsen »Anden Udgave.« placeret mellem en vandret skillestreg og en prydstreg. Nederst på siden er førstetrykkets »1851.« erstattet af »1852.«

Ændringer fra første til anden udgave

Trykmanuskriptet til anden udgave af *TS* er et af gaveeksemplarerne af førstetrykket, som SK har forsynet med korrektioner.

Andenudgaven er ganske let ændret i forhold til førstetrykket. Foruden ændringerne af titelbladet har SK foretaget tre korrektioner af sætter- og trykfejl i trykmanuskriptet. På s. 44 er en stærkt læderet tankestreg

blevet tydeliggjort, på s. 45 er et hængende punktum vist tilbage på linjen, og endelig er pagineringen »27« rettet til det korrekte »72«.

Andre ændringer er kommet til i korrektoren til andenudgaven, da der foruden korrektionerne i trykmanuskriptet bemærkes ubetydelige ændringer i ortografi og interpunktion i andenudgaven, fx »Literaturens« > »Litteraturens« (SKS 13, 40,26); »menneskeligt« > »menneskeligt,« (62,4); »Menneskene! -« > »Menneskene -« (63,11); »Gang',« > »Gang'« (64,13). Herudover er der i forhold til førstetrykket undertiden foretaget mindre sideombrydninger.

Udgivelsesmåde

Anden udgave af *TS* udkom på C.A. Reitzels forlag, men forlagsaftalen er ikke indført i protokollen over *Forhandlinger med Forfattere, Redactører &c: 1835-[1858]*. Da andenudgaven i næsten alle henseender er identisk med førsteudgaven, og salgsprisen uændret 4 mark, er den antagelse nærliggende, at aftalen for første udgave af *TS* også er blevet gjort gældende for anden udgave. Bogens omfang er 6 ark og 1 blad, og SKs honorar var ifølge Frithiof Brandt og Else Thorkelin på 57 rigsdaler 4 mark og 8 skilling for andenudgaven.* Der kendes ingen velintryk af andenudgaven. Trykkeomkostningerne hos Bianco Luno kendes ikke.

Det vides ikke, hvornår andenudgaven var udsolgt; det er dog sket senest i juni 1856, da tredjeudgaven af *TS* annonceredes som udkommet i *Adresseavisen*, nr. 146, den 26. juni 1856.* En oversættelse til svensk af *TS* blev foretaget af P.M. Elmblad og forelå i 1852 under titlen *Sjelfpröfning för Vår tid*.*